

Anderhalve eeuw
Sint-Bavokerk in Oud Ade

Woord vooraf

De Sint-Bavokerk bestaat honderdvijftig jaar! Dat is de aanleiding voor de uitgave van dit boekje over deze kerk en haar geschiedenis. Het is mooi om te lezen dat het verhaal van de parochie altijd sterk is verbonden geweest met de geschiedenis van Oud Ade. Het blijkt dat keer op keer de inwoners van het dorp klaar stonden om hun godshuis te behouden. Uitgebreid lezen we hoe pastoor Görtz zijn parochianen wist te motiveren tot de bouw van de Sint-Bavo. Ook in de jaren die volgden werden de steeds terugkerende restauraties enthousiast opgepakt en uitgevoerd. Dat gebeurde in goede tijden, maar ook in periodes van armoede en tegenslag! En niet alleen vroeger, maar ook nu, in onze tijd. Hans van der Wereld legt ons uit hoe de vele acties in 2017 de financiële middelen opleverden voor de recente restauratie van de Sint-Bavokerk. Goed te lezen dat niet alleen de inwoners van Oud Ade, maar ook die van Rijpwetering en van daarbuiten daaraan bijgedragen hebben.

Als ik de geschiedenis lees, voelt het als een ‚eer‘ om de veertiende opvolger van de bouwpastoor te zijn. En om nu, precies honderdvijftig jaar na de eerste mis, de jubileummis in de Sint-Bavo te mogen opdragen. De tijden zijn inderdaad veranderd. De welvaart is toegenomen, het leven is comfortabeler. Anderzijds moeten we ook concluderen, dat de centrale plaats die God en het geloof in het leven van de mensen inneemt, snel minder wordt. Mensen zoeken hun ‚heil‘ elders. Het enorme gebied dat de Clara- en Franciscusfederatie beslaat is daar een gevolg van. Toch zijn er steeds weer mensen die geraakt worden door God en hun deel bijdragen om zijn liefde door te geven, ook in onze tijd en plaats! Daarnaast zien we gelukkig ook dat veel inwoners van Oud Ade en omgeving om hun kerk geven, al is het maar vanwege het karakteristieke beeld in het dorp. Ik wens ons allen toe dat de Sint-Bavokerk nog vele jaren beeldbepalend mag zijn voor het leven in Oud Ade!

Pastoor J. P. F. Glas

Kerstmis 2018

Een belangrijke datum in de historie van katholiek Oud Ade. Precies anderhalve eeuw geleden, in de kerstnacht van 1868, werd de kerk van Sint-Bavo voor de allereerste keer voor de eredienst gebruikt. Na een bouwperiode van ongeveer anderhalf jaar was de wens van pastoor Johannes Petrus Görtz werkelijkheid geworden. Het uit 1846 daterende en inmiddels behoorlijk vervallen eerste kerkje van het dorp kon door de gelovigen voorgoed verlaten worden en werd vervolgens voor afbraak verkocht.

Helaas heb ik geen enkele verslaggeving over de feestelijke ingebruikname in die gedenkwaardige kerstnacht kunnen vinden. Pastoor Görtz zal de plechtige nachtmis natuurlijk zelf hebben opgedragen en zo'n beetje al zijn parochianen zullen er getuigen van zijn geweest. De nieuwe kerk zal tot de laatste plaats bezet zijn geweest. En al die kerstnachten die daarna volgden, met al die feestelijke nachtmissen, zal dat steeds het geval geweest zijn. Net zoals die van 2018 een feestelijke is!

Anderhalve eeuw na de eerste kerstnachtmis in 1868 is het pastoor J. P. F. Glas, de veertiende opvolger van de bouwpastoor van de jubilerende kerk, die nu de eucharistieviering met ons viert. Hij staat niet, anders als toen, voor het probleem van het bouwen van een nieuwe kerk. De tijd van nu is in de verste verte niet meer te vergelijken met die van 1868. Pastoor Glas is ook verantwoordelijke voor de pastoraal in een veel groter gebied dan de vroegere parochie van Oud Ade van pastoor Görtz.

Op verzoek van de beheer commissie van de parochiekern van Oud Ade en Rijpwetering heb ik met plezier dit bescheiden jubileumboekje over de jarige Sint-Bavokerk samengesteld. Het doel van de commissie was een simpel, eenvoudig en niet al te gedetailleerde herinneringsuitgave te maken over anderhalve eeuw Sint-Bavokerk. Heel veel diepgaand onderzoek is er dan ook niet voor gedaan. Leuk is wel, dat ik recent een mooie kleurenfoto van een geschilderd portret van bouwpastoor Görtz in mijn bezit kreeg.

Hans van der Wereld

Het verhaal gaat...

...dat pastoor Antonius van de Plaet in 1630 de parochie van de H. Bavo van Oud Ade heeft opgericht. Dit feit werd in de zomer van 1930 enthousiast gevierd en daarvoor kwam zelfs de bisschop van Haarlem naar Oud Ade. Maar voor deze eeuwfeestviering was men toen toch wel wat vroeg. Van de Plaet vestigde zich namelijk pas in 1666 definitief aan de Oude Ade, na een pastoraat in verschillende plaatsen. Omstreeks 1632 was hij als jong, pas gewijd priester naar Roelofarendsveen gekomen om hier en in de omgeving de pastorale zorg op zijn schouders te nemen. Zoals gezegd was hij ook nog werkzaam in andere plaatsen, zelfs een tijdje in Keulen. Maar in 1666 zien we hem definitief terug in Oud Ade, waar hij een huisje ging bewonen dat hij huurde van een dorpsgenoot. Op de zolder van dat bescheiden onderkomen richtte hij een kleine kapel in. Genoemd jaartal kan gezien worden als het begin van wat later de parochie van de H. Bavo zou worden.

Van de Plaet, een geboren Leidenaar, had aanvankelijk zijn oude plekje in Roelofarendsveen weer willen innemen, maar daar was inmiddels een andere priester werkzaam. Daarom werd zijn nieuwe en naar later zou blijken laatste arbeidsterrein het westelijk deel van de ambachtsheerlijkheid Alkemade, te weten het 'lage land', het gebied waar later de dorpen Oud Ade en Rijpwetering zouden ontstaan, maar dat in Van de Plaets dagen nog maar dun was bevolkt. Er waren slechts wat hier en daar verspreid wonende boeren. We zijn dan in de tijd van de zogenoemde Hollandse Zending, de periode waarin de republiek geen bisdommen kende en er dus ook geen bisschop was. Parochies waren omstreeks 1580 vanwege de Reformatie zo goed als ten onder gegaan, zoals in ons gebied die van Esselijkerwoude, Hoogmade, Leimuider en Rijn-saterwoude. Van de Plaet strekte zijn zorgen dan ook uit tot de hiervoor genoemde plaatsen. Aan de Oude Ade had hij zijn statie, zijn standplaats.

De statie van Van de Plaet bestond dus uit zeg maar Oud Ade en Rijpwetering. In laatstgenoemd dorp realiseerde missionaris Van de Plaet – want dat was hij in feite in het missieland dat ons land toen was – eveneens een kapel.

Die heeft gestaan achter het huis aan de Pastoor van der Plaatstraat 26. Het was een grotendeels houten gebouw, dat aan de buitenkant niet als een kerk herkend kon worden. De katholieken was het niet verboden hun godsdienst te belijden, mits dat maar niet naar buiten toe merkbaar was. Bij overtreding konden boetes door de ambachtsheer opgelegd werden. Alkemade had in die dagen echter een katholieke ambachtsheer en die liet de mensen in diens heerlijkheid wel met rust. Dat was dus een gelukje! Maar bij een niet katholieke ambachtsheer, die een fel papenhater kon zijn, waren de boetes soms erg hoog. Bijna twee eeuwen was er een samenwerking tussen beide plaatsen zoals we die ook tegenwoordig weer zo gewend zijn.

We maken een sprong van de tijd van Van de Plaet – die in 1678 overleed – naar 1844. Toen ging de missionaris van Oud Ade en Rijpwetering, Vincen-tius Martinus van der Valk, met emeritaat. Hij moet een deftig man geweest zijn, van lage adel, want zijn vader was jarenlang pluimgraaf – zeg maar de beheerder van de siervogels en andere beesten – van stadhouder prins Willem V. Met name aan de Rijpwetering leefde toen al een tijdje de wens om een eigen missionaris te hebben, los van Oud Ade. De toenmalige vicesuperior van de Hollandse Zending willigde dat verzoek van de Rippers in en besloot tot scheiding van de statie en twee nieuwe op te richten, een te Oud Ade en de ander in Rijpwetering. Per 1 oktober 1846 werd in Oud Ade Wilhelmus Lambertus Mosmans tot pastoor benoemd en in Rijpwetering Henricus Klauwers. Nadat in 1853 in Nederland de bisschoppelijke hiërarchie was hersteld werden in 1858 de twee staties omgezet in parochies, te weten zelfstandige delen van een bisdom met een eigen pastoor, een eigen bestuur en een eigen kerk. Ook de staties Esselijkerwoude/Hoogmade, Leimuiden en Roelofarendsveen werden in dat jaar tot parochies verheven.

Als we deze geschiedenis bezien, dan blijkt daar dus uit dat genoemde Mosmans de eerste echte pastoor van Oud Ade is geweest. Het valt ook op dat er sinds de tijd van Van de Plaet nooit gesproken is van een parochie van de H. Bavo. De naam van deze Zuid-Nederlandse heilige duikt pas op in het midden van de negentiende eeuw. Het lijkt er veel op, dat deze naam pas in gebruik is gekomen sinds 1 oktober 1846, de dag van de oprichting van de zelfstandige statie van Oud Ade en toevallig ook de feestdag van de H. Bavo. Dat laatste feit zal een mooie reden geweest zijn om de geloofsgemeenschap van Oud Ade onder de speciale bescherming te stellen van de H. Bavo, zal men misschien gedacht hebben. De kapel aan de Rijpwetering had Van de

Plaet al onder de schutse van Onze Lieve Vrouw Geboorte gesteld, zoals hij dat ook al had gedaan in het geval van de schuurkerk aan de Oude Kerkweg in het naburige Hoogmade. Zo luidt in het kort en met grote stappen door enkele eeuwen geschiedenis gaand het wordingsverhaal van wat we tegenwoordig kennen als de parochiekern van de H. Bavo aan de Leidseweg, die deel uitmaakt van de fusieparochie die is toegewijd aan de H. Franciscus.

Een pastoor met dadendrang

De omstandigheden waaronder pastoor Mosmans de jaren van zijn pastoraat in Oud Ade doorbracht, waren veel gunstiger en aangenamer dan die welke zijn voorgangers beleefd hadden. Want al bleef het pastorale werk een lastige wegens de uitgestrektheid van de parochie, de verre afstanden en het moeilijk te bereiken van de vele boerenwoningen, de af te leggen huisbezoeken en de tochten naar Rijpwetering, waren sinds de afscheiding van het buurdorp grotendeels vervallen. Bij zijn komst in Oud Ade trof Mosmans een nieuw kerkje aan en de aloude pastorie zal door aangebrachte verbeteringen en herstellingen wel aan geriefelijkheid gewonnen hebben. Het aantal communicanten dat, toen Rijpwetering nog met Oud Ade verenigd was, ongeveer achthonderd beliep, was nu tot ruim driehonderd verminderd. Feiten van betekenis zijn er tijdens Mosmans' verblijf in Oud Ade niet voorgevallen, zodat men om de woorden te gebruiken van zijn priesterneef, F. C. X. Mosmans, deken en pastoor te Zoeterwoude, 'Heerom hier rustig gepastoreerd heeft'. Zeventien jaar was Wilhelmus Lambertus Mosmans pastoor in Oud Ade.

De bisschop van Haarlem benoemde de Haagse kapelaan Johannes Petrus Görtz in 1863 tot de nieuwe pastoor van Oud Ade. Hij was geboren te Medemblik op 21 december 1828 en in 1852 priester gewijd. De eerste elf jaren van zijn priesterschap was hij als kapelaan werkzaam in de Amsterdamse Sint-Catharinaparochie en in de Haagse Sint-Jacobusparochie. Mag het verblijf van zijn voorganger een rustig pastoraat genoemd worden, dat van Görtz zou dat niet worden. Hij kan een uiterst energiek man genoemd worden, want na twee jaar pastoor te zijn geweest richtte hij in 1865 de parochiale school op. Hij vroeg veel van de offervaardigheid van zijn parochianen, maar hij onttrok zich zelf er niet aan om in die offervaardigheid te delen. Gedu-

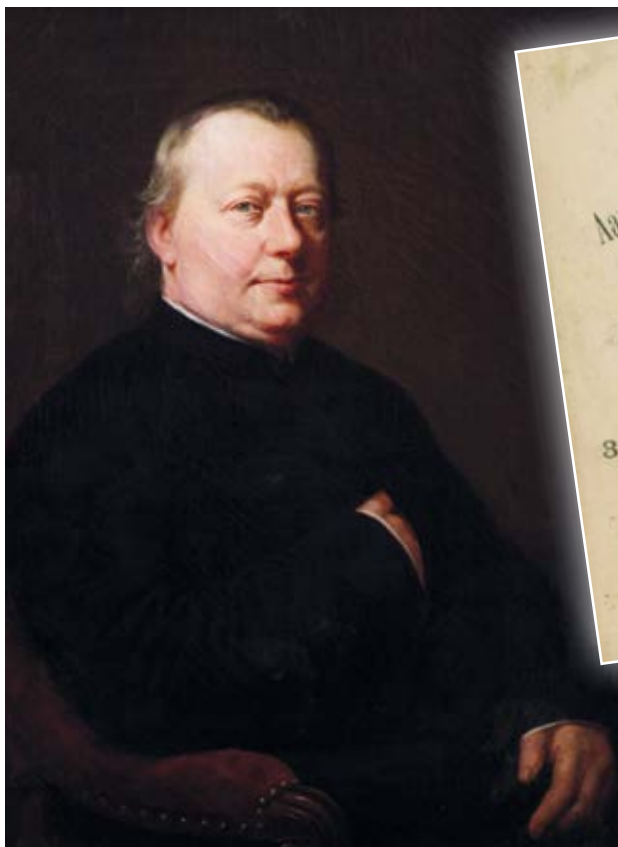
rende de eerste zeven jaren na de oprichting van de school wist hij van zijn bescheiden inkomen als pastoor in Oud Ade jaarlijks 100 gulden af te zonden om ze in de schoolkas te storten. Ook nadat hij de parochie reeds verlaten had, kreeg het Oudadese kerkbestuur namens pastoor Görtz nog eens 500 gulden ten bate van de school.

Het is onnodig te zeggen, dat pastoor Görtz bij sommigen in de parochie niet juist altijd een beminde man was. Want welke pastoor in die dagen zal niet van tijd tot tijd met de een of ander van zijn parochianen in moeilijkheden zijn gekomen, wanneer hij bij het afleggen van zijn huisbezoeken ook meer-malen als bedelaar voor het een of ander goed werk moest optreden? En dat Görtz van de andere kant toch ook in ruime mate de genegenheid van velen in de Oudadese parochie genoot, valt niet te ontkennen. De bereidwillige offervaardigheid waarmee de Oudadenaren hun pastoor in zijn moeizame arbeid, door hun voortdurende en grote giften steunden, mag wel als een bewijs daarvan gelden. Op de van hem bewaard gebleven foto zien we een vriendelijk gezicht en een – naar de mode van die dagen – behoorlijke bos lang, krullend nekhaar. Maar uit zijn gezicht spreekt ook daadkracht! En die heeft hij in Oud Ade wel aan de dag gelegd...

Pastoor Görtz heeft zich ook veel bezig gehouden met het vastleggen van de Oudadese kerkgeschiedenis. Hij publiceerde daarover ruim tweehonderd bladzijden in het tijdschrift *Bijdragen voor de geschiedenis van het bisdom van Haarlem*. Bekend was ook in die jaren het door Görtz geschreven kerkboek *De Goede Week*, waarvan zo'n zes drukken verschenen en bij elkaar enige duizenden exemplaren verkocht zijn. Zelfs na zijn dood verscheen er nog een nieuwe editie van dit uit het Romeins missaal overgezet en met toelichting van de dienst van elke dag alsmede aantekeningen op tekst en rubriek ten nutte van de gelovigen opgehelderd kerkboek. Pastoor Görtz was goed bevriend met zijn Hoogmadese collega Bernardus Jacobus van Aarsen. De Oudadese pastoor hield bij de begrafenis van Van Aarsen in de zomer van 1880 een lijkrede, welke hij als aandenken aan zijn priesterlijke vriend in druk uitgaf. Wanneer de herderlijke bediening het hem toeliet, kon men hem gewoonlijk in zijn studeervertrek studerend, schrijvend en rekenend aantreffen. Ledigheid kende hij niet.

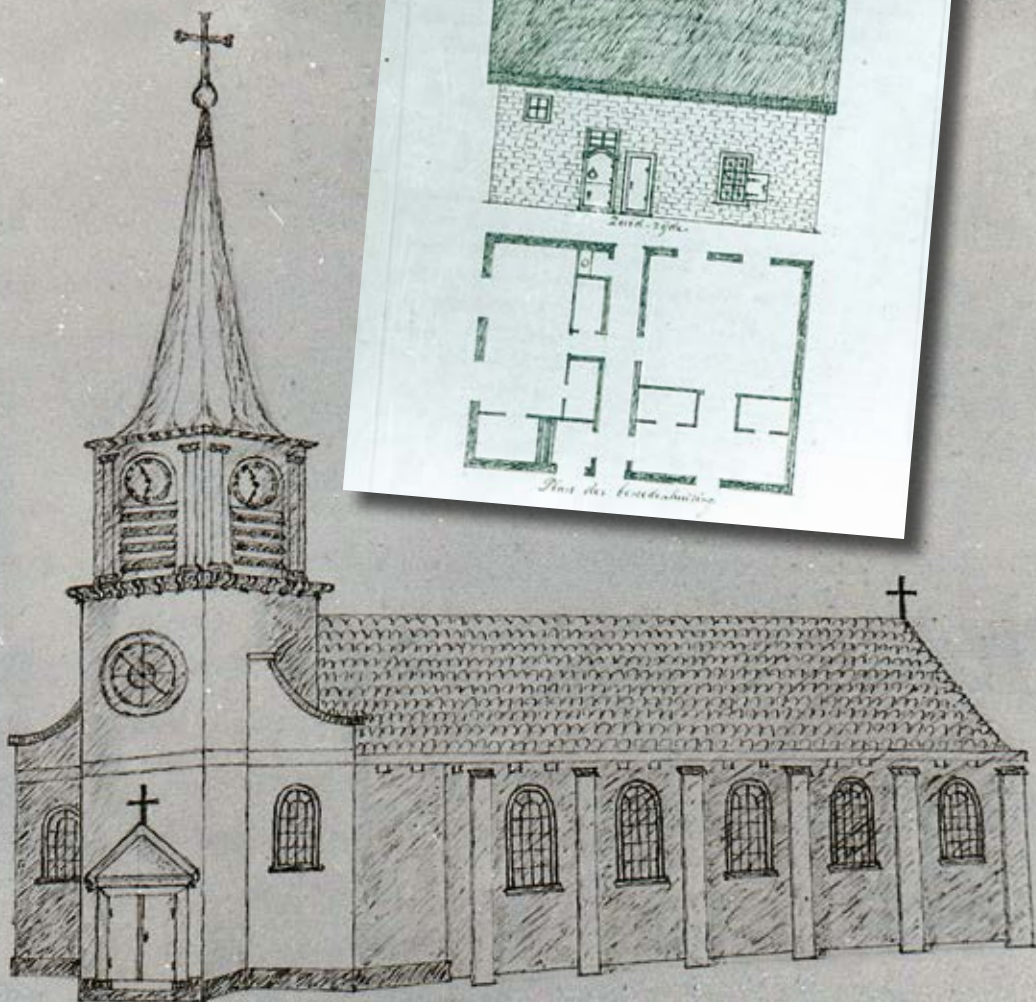
De parochie van Oud Ade heeft in verschillende opzichten veel aan Johannes Petrus Görtz te danken. Wat de parochie later werd, is ze voor een groot

gedeelte door hem geworden. Na gedurende tweeëntwintig jaren het welzijn van Oud Ade behartigd te hebben werd hij in het voorjaar van 1885 door de bisschop van Haarlem gepromoveerd tot pastoor te Poeldijk, waar hij tot zijn dood op 19 december 1891 op tweeënzestigjarige leeftijd gebleven is en waar hij op het parochiekerkhof begraven ligt. Zijn naam klinkt ons nog altijd heel bekend in de oren, want in 1980 werd er door het college van burgemeester en wethouders van de toenmalige gemeente Alkemade in het nieuwe gedeelte van Oud Ade een nieuwe straat genoemd naar de energieke negentiende-eeuwer, de Pastoor Görtzstraat. De man die in zijn tijd zoveel heeft gedaan voor het kleine dorp verdient de eer van een 'eigen' straatnaam ten volle!

St. Bar-
thol. K.
Ond. 16. 17. 18.
gegründet 1746

S. 100

Een nieuwe kerk

Pastoor Görtz is vooral de geschiedenis ingegaan als de ‚bouwpastoor’ van de nu jubilerende Sint-Bavokerk. Toen hij naar Oud Ade kwam, was het in 1846 opgetrokken eerste Bavokerkje al aardig op weg om een bouwval te worden. Het was ‚op een koopje’ gebouwd en met 13.000 gulden het goedkoopste kerkgebouw uit het toch niet geringe oeuvre van architect Theodorus Molkenboer. In het bijzonder de fundering was de oorzaak van het snelle verval van de Oudadese kerk. Ook het onderkomen van de pastoor was wel aan een vernieuwing toe; hij bewoonde nog altijd het oude huisje uit de zeventiende eeuw waar destijds pastoor Van de Plaet zijn thuis had. Maar een nieuwe kerk was prioriteit nummer één voor pastoor Görtz, een nieuwe pastorie zou later wel komen. Op 30 maart 1867 vroeg de pastoor de bisschop van Haarlem, mgr. G. P. Wilmer, om goedkeuring voor de kerkbouw en al op 1 april kreeg Görtz het groene licht.

Samen met zijn kerkbestuur ging de energieke Görtz op zoek naar een geschikte architect. Er waren in die tijd bijzonder veel architecten die zich toelagden op de bouw van katholieke kerken want het waren toen hoogtijdagen op het terrein van de kerkbouw. Dat kwam door het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in Nederland en de daarop volgende oprichting van parochies. Op 5 oktober 1858 was ook de statie van Oud Ade tot een parochie verheven. Het was het moment voor veel parochies in ons land om definitief afscheid te nemen van de oude, krakende en te klein geworden schuur- en schuilkerkjes. Men mocht ook weer in alle vrijheid de godsdienst praktiseren en de katholieken wilden graag laten zien, dat ze er na enkele eeuwen van onderdrukking weer helemaal waren!

Het Oudadese kerkbestuur koos uiteindelijk voor architect H. J. van den Brink uit Driebergen. De in de streek bekende architect Theodorus Molkenboer, die in 1860 de kerk van Rijpwetering had gebouwd en in 1856 die van Roelofarendsveen, was inmiddels in 1863 overleden. Anders was men misschien wel weer bij deze bouwmeester uit Leiden terecht gekomen. Maar het werd dus Herman Jan van den Brink. Hij was op 14 mei 1816 in Rotterdam geboren en aanvankelijk wijnkoper van beroep. De architectuur was zijn hobby en zo tekende hij een nieuwe pastorie voor een bevriende pastoor. Na het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie profiteerde Van den Brink van de snel toenemende vraag naar kerken en andere kerkelijke gebouwen.

Zo bouwde hij het seminarie Rijsenburg en volgden er nieuwe opdrachten.

Van den Brink werkte aanvankelijk in neoclassicistische stijl maar vermengde die bij het ontwerp voor het seminarie van Rijsenburg met invloed uit het romaans en de gotiek. Bij zijn kerken gebruikte hij vooral invloeden uit de gotiek. Hij was een wat late maar typische representant van de stukadoorsgotiek, een vroege neogotische stijl waarin vormen uit de gotiek werden gebruikt zonder veel begrip van de gotische constructie. Illustratief voor dit gebrek aan deskundigheid is zijn restauratie van de Sint-Catharinakerk in Utrecht, een voorbeeld van Brabantse gotiek, die hij aan de binnenkant verbouwde tot een imitatie van een dertiende-eeuwse Franse kathedraal. Na de oprichting van het Sint-Bernulphusgilde (een vereniging om geestelijken te interesseren voor kerkelijke kunst) in 1869 werd Van den Brinks rol als voor-
aanstaande kerkarchitect in het aartsbisdom steeds meer overgenomen door anderen. Van de ongeveer tien kerken die Van den Brink ontwierp, zijn er nog slechts enkele over, waaronder onze Sint-Bavokerk. De architect overleed op 17 mei 1883 te Den Haag.

Van den Brink ging energiek aan de slag. Op 1 mei 1867 rondde hij zijn bestek en voorwaarden af waarnaar het kerkbestuur van Oud Ade zou aanbesteden 'het bouwen van eene kerk en toren'. Het zou gaan om een in romaanse stijl ontworpen gebouw, bestaande uit een enkel schip met priesterkoor, twee sacristieën, een doopkapel en een toren. Het kerkgebouw kreeg een lengte van 37,50 meter, een binnenwerkse breedte van 10 meter, een schip van 25 meter lengte, een hoogte tot de nok van 13,50 meter en een toren die tot 34

— Bij de 11. maandag gehouden aanbesteding van
de te bouwen Katholieke kerk te Oud-Ada, naar de
plannen van den architect H. J. van den Brink, zijn
ingekomen 15 bijjetten. Het werk is aan den laagsten
inschrijver, den heer C. Alkemade, te Noordwijk,
gegund voor f 36,280.

meter hoogte reikte. Er zouden 260 palen de grond in worden geheid. Na de goedkeuring moest direct een begin gemaakt worden met het plaatsen van bouwloodsen en aanvoer van materiaal. Zestien metselaars en 'een genoegzaam aantal opperlieden' moesten aan de slag. Het loon van een steenhouwer werd bepaald op 2 gulden voor 10 uur werken, een loodgieter 1,50 gulden, een timmerman of metselaar 1,30 gulden, een smid 1,50 gulden en een arbeider of opperman 70 cent.

Bepaald werd dat het dak van het nieuwe kerkgebouw voor 1 november 1867 gereed moest zijn, terwijl het gehele werk op 1 mei 1868 opgeleverd moest worden. De aannemer had het gebouw vervolgens tot 1 juli 1868 in onderhoud en was verantwoordelijk voor alle schade, welke binnen die tijd nog aan zijn werk mocht worden toegebracht. Op zon- en feestdagen mocht er niet gewerkt worden, evenals voor zonsop- of na zonsondergang. Ook op katholieke feestdagen en – in het geval van Oud Ade – ook niet op het patroonsfeest van Sint-Bavo, te weten 1 oktober, lag het werk stil. De betaling moest in vijf termijnen plaats hebben. De eerste termijn, bestaande in een tiende van de aannemingssom, als de fundering tot aan peil gereed was; de tweede, dertiende, als de zijmuren op de vereiste hoogte waren, de derde, eenvijfde, als het gebouw raam- en dakdicht was; de vierde termijn bij de eerste en de vijfde bij de eindoplevering en goedkeuring van het werk.

Op maandag 3 juni 1867, 's middags om 3 uur, had in het café van C. Bakker de openbare aanbesteding plaats van de bouw van de kerk. C. Alkemade Jr. uit Noordwijk werd de bouw gegund. Hij was een oude bekende voor het

*** Wordt gevraagd een ploeg van zestien bekwame
METSELAARS, tegen 'einde der maand Juli', aan
de kerk te Oud-Ade, waar ook bekwame **TIMMER-
LIEDEN** geplaatst kunnen worden.
Adres, met *franco* brieven, C. ALKEMADE Jn.,
Noordwijk.

KERK EN TOREN VOOR AFBRAAK.
Het parochiaal Kerkbestuur van den H. Bavo
te Oud-Ade in Alkemade, tot het onderstaande
behoorlijk gemachtigd, biedt **te Koop** aan:
de voor 22 jaren nieuw gebouwde Kerk met
Toren aldaar tot **Afbraak** en **Amotie**.
Dagelijks wordt gelegenheid tot bezigtiging ge-
geven, behalve op Zondag. Eenige voorwaarden,
koop en slooping betreffende, zijn te lezen in
de herberg van C. BAKKER te Oud-Ade. Reflec-
teerenden worden verzocht om door middel van
gefrankeerde brieven aan het Kerkbestuur de
aangeboden koopsom in Schijffletters met hun
adres binnen veertien dagen op te geven. (67)

Oudadese kerkbestuur, want hij had in 1865 ook al het schoolgebouw gerealiseerd, dat nog altijd als een beeldbepalend pand aan de Kolk tegenover de kerk staat. De totale bouwkosten beliepen een 40.000 gulden, exclusief de beglazing, bevloering en meubilering. Aannemer Alkemade ging energiek aan de slag. Daarbij behoorde ook het werven van genoeg personeel en op 7 juni 1867 verscheen er in de *Oprechte Haarlemsche Courant* een advertentie waarin hij tegen eind juli vroeg om een ploeg van zestien bekwame metselaars en enige bekwame timmerlieden.

De jaren zestig van de negentiende eeuw vormden voor de mensen in Oud Ade en omgeving niet altijd de prettigste periode in hun leven. Ze hadden het zwaar vanwege een behoorlijk omvangrijke tyfusepidemie, waaraan nogal wat mensen overleden. Maar ook een hardnekkige runderpest was een ramp voor de agrarische bevolking, want veel vee moest worden afgemaakt en een nieuwe veestapel aankopen was voor de meeste boeren een kostbare zaak. In die tijd dus ook nog eens bijdragen aan de oprichting van een school en de bouw van een nieuwe kerk, dat was een grote opgave voor het toen nog maar erg kleine dorpje Oud Ade. Maar zoals de geschiedenis geleerd heeft: de school kwam er en korte tijd later werd begonnen aan de realisering van een nieuwe kerk, de ons bekende Sint-Bavokerk, waarvan we nu het honderdvijftigjarig bestaan herdenken. Waarin een klein dorp groot kan zijn!

tegen de helft der waarde, de
Te Koop, geheele **Kap** met den **Toren.**
10 ijzeren Ramen. enz., van de R. C.
 Kerk, lang 20 en breed 10 el, alles zoo goed
 als nieuw, gebouwd in 1846 en van constructie
 om zeer gemakkelijk te verplaatsen, tot vervoer
 gelegen onmiddellijk aan het water. Te bezig-
 tigen te Oud-Ade in Alkemade bij Leiden. (694)

VERKOOPING VAN BOUWMATERIALEN.
 op Donderdag 1 April 1860, des voormiddags te 10 ure, aan de Oude Ade,
 binnen Alkemade, bij Leiden, van een groote partij Eiken, Planken,
 Tongels, Kappen, Buitendekkerij, kasten en ijzeren Ramen, zware
 Balken van 10 el lengte, Gardiaskapborden, Schinkels, Pluimers, en
 groote hoeveelheid harde gelukte Steenen, oud IJzer en verdere **Afkrak.**
 Alles afkomstig van de in 1846 nieuw gebouwde R. C. Kerk te Oud-Ade,
 en zeer gemakkelijk te water te vervoeren.

Zo naderde dan kerstmis van het jaar 1868. Pastoor Görtz had bepaald dat in die kerstnacht de nieuwe kerk voor het eerst gebruikt zou worden. Helaas heb ik hierover geen bijzonderheden kunnen vinden, geen enkel krantenverslagje in de katholieke pers of de streekbladen. Het toen al bestaande liberale *Leidsch Dagblad* – geen katholieke krant – zal in Oud Ade weinig tot geen lezers gehad hebben. De latere katholieke *Leidsche Courant* bestond nog lang niet; zij dateerde pas van 1909. Maar er was wel een tweetal belangrijke landelijke katholieke dagbladen, te weten *De Tijd* uit Amsterdam en *De Maasboode* uit Rotterdam. Maar geen van deze bladen publiceerde een berichtje over de bijzonder gebeurtenis in Oud Ade. Ook over de wijding van de kerk op 9 september 1869 door de Haarlemse bisschop G. P. Wilmer zwegen beide kranten in alle talen...

Nu de nieuwe Sint-Bavokerk klaar was, ging men spoedig over tot afbraak van het oude kerkje. Dat heeft gestaan ten westen van de huidige kerk, op de plek waar later de inmiddels ook alweer geschiedenis geworden school stond. Al op 5 januari 1869 stond er in *De Tijd* een advertentie waarin het vroegere bedehuis voor afbraak te koop werd aangeboden. Op 27 februari stond in dezelfde krant de volgende advertentie, waarin tegen de helft van de waarde de tien ijzeren ramen te koop werden aangeboden. Op 26 maart 1869 werd in de *Leydsche Courant* de verkoop op 1 april aangekondigd van bouwmaterialen, zoals buitendeurkozijnen, houten en ijzeren ramen, balken, gebikte stenen, oud ijzer en verdere afbraak. Dit alles duidt erop dat het eerste Bavokerkje uit 1846 toen wel definitief geschiedenis geworden was.

Onderhoud door de jaren heen

Zoals het altijd gaat met een gebouw, op een bepaald moment wordt onderhoud nodig. Dat was bij de Sint-Bavokerk voor het eerst in 1892 het geval. Toen werden de muren voor een groot gedeelte uitgebikt en verder gewit. Ook door verzakking van stenen moest er een aanmerkelijke reparatie bij de communiebank plaats hebben. De rekening van de metselaar en de stukadoor (daaronder begrepen de jaarlijkse onkosten voor kerk en pastorie) – welke laatste pastoorswoning voor 22.454 gulden in 1880 gebouwd was – beliepen 2.100,65½ gulden. Tal van parochianen droegen met uiteenlo-

pende bedragen enthousiast bij. In 1901 werd het deurtje van het tabernakel opnieuw verzilverd en werd er op de kerk een bliksemafleider geplaatst, gratis aangelegd door de Onderlinge Kerkelijke Brand Assurantie 'Sint-Donatus'. P. Vrijburg bracht een houten vloer onder de zitplaatsen aan. In 1902 had een ophoging van het in 1847 aangelegde kerkhof plaats.

In 1920 werd de kerk opnieuw geschilderd en ook het priesterkoor werd opgeknapt. Eind jaren twintig werden grote reparaties aan het kerkdak verricht, zowel binnen als buiten. Dat kostte veel geld, maar het was hard nodig toen verzakkingen in het stucwerk werden ontdekt. Ook een verwarming in de kerk kwam in die tijd tot stand, terwijl ook de spits van de toren en het dak van de pastorie werden vernieuwd. 'Eerst sparen is de enige goede manier', was pastoor A. H. Schrama in 1982 van mening. Toen moest de kerk opnieuw groot onderhoud ondergaan. Schrama was trots op zijn parochianen: zonder dat daarvoor ook maar een cent subsidie nodig was, werden het dak van de kerk, de torenspits en het dak van de pastorie gerestaureerd. De meer dan anderhalve ton die voor dat karwei nodig was werd, zo verwachtte hij, geheel opgebracht door de parochianen.

Het kerkbestuur was in 1988 van oordeel dat de kerk op de lijst van rijksmonumenten moest komen. Met dat verzoek richtte men zich tot de gemeenteraad van Alkemade. In het voorjaar stuurde het college van burgemeester en wethouders een ondersteunende brief hierover aan de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur. Om een bouwwerk op de lijst van beschermde monumenten te krijgen, waren zowel het gemeentebestuur als Gedeputeerde Staten partij bij de advisering aan de minister, die de eindbeslissing in handen had. Maar een gemeentebtenaar liet weten dat de kans op een afwijzing redelijk groot was. De Oudadese kerk behoort tot de categorie 'jongere bouwkunst' (1850-1940). In dit verband was het van belang te realiseren dat men toen landelijk net gestart was met het Monumenten Inventarisatie Project, waarin binnen vijf jaar de 'jongere bouwkunst' in beeld, woord en kaart zou worden gebracht. De gemeente Alkemade probeerde daarom de Oudadese kerk snel op de rijksmonumentenlijst te krijgen. De actie slaagde en in het voorjaar van 1990 was de Sint-Bavokerk officieel een rijksmonument.

Hoewel de algemene toestand van de kerk en de pastorie als 'redelijk tot goed' werd omschreven, was het intussen wel zo dat de toren diverse scheuren vertoonde en aan een van de hoeken het metselwerk geheel was afgebroken.

De kerk vertoonde eveneens diverse scheuren, terwijl de toestand van veel metselwerk gedeeltelijk – vooral in de voegen – aangetast door de aangroei van algen, ronduit slecht was. Ook de topgevel van de pastorie was dringend aan herstel toe. Per 1 juni 1988 begon het kerkbestuur met het laten opknappen van de kerk. De werkzaamheden, die ongeveer een half jaar in beslag namen, bestonden uit het vervangen van zink- en loodwerk, schilderen en voegen. De kosten van deze opknapbeurt bedroegen ongeveer 350.000 gulden. Het geld moest komen uit bijdragen van parochianen en het bisdom Rotterdam. Maar ook het gemeentebestuur werd om een bijdrage gevraagd. De restauratie viel zo'n halve ton duurder uit. Uiteindelijk droeg de gemeente Alkemade 34.000 gulden bij.

Voordat er met de restauratiewerkzaamheden werd begonnen, werd allereerst de fundering nagekeken. Gelukkig was de staat daarvan goed. De hele toren stond maanden in de steigers. Het voegwerk werd uitgehakt en er moest opnieuw gevoegd worden. De galmborden werden weggenomen en opgeknapt, het uurwerk kreeg een restauratiebeurt en de bliksemafleider werd hersteld. Vervolgens werden de glas-in-loodramen aan de westzijde gerestaureerd en werden er nieuwe voorzetramen geplaatst. Alle buitenmuren werden schoongespoten en behandeld met een beschermende siliconenlaag. De restauratie verliep voorspoedig, maar onverwachte zaken konden niet uitblijven. Zo bleek de buitenkant van de toren zo erg door het vocht te zijn aangetast, dat daardoor delen van de toren los zaten. De hele toren eraf halen kwam natuurlijk niet ter sprake. Men heeft toen met een soort kunsthars de delen weer aan elkaar 'gelijmd'. De toren stond er daarna weer prima bij, maar het kostte wel 26.000 gulden extra.

Daarmee was alles nog niet in orde. In de tweede helft van 1989 was de binnenkant van de Sint-Bavokerk aan de beurt. Aan de orde was hier reparatie van het stucwerk, vernieuwing van de elektrische bedrading en algeheel schilderwerk. Daartoe werd de kerk met vereende Oudadese krachten ontruimd. De banken werden elders opgeslagen en alle vaste meubelen moesten worden afgedekt. Extra zorgen werden besteed aan het afdekken van het Maarschalckerweerdorgel. Er kwam ook een iets andere kleurstelling van het interieur. Daarbij werd gekozen voor de grondkleuren gebroken wit met lichtbeige en 'roomkleur'. Een zeer bijzondere karakterisering werd gevonden in de afwijkende kleuren van de kapitelen van de zuilen. Had de restauratie van de buitenkant het jaar daarvoor zo'n 450.000 gulden gekost, de interne op-

knapbeurt vergde ongeveer 100.000 gulden. Op 14 januari 1990 kwam de bisschop van Rotterdam. mgr. R. Ph. Bär, de kerk opnieuw inzegenen.

Een kwart eeuw later, in 2015, was andermaal onderhoud noodzakelijk aan de Oudadese kerk. De beheerscommissie liet in de zomer een brandbrief uitgaan, waarin de plannen tot het jaar 2020 genoemd werden. Dat behelsde herstel van de buitenzijde links, rechts en achter en de westgevel binnen. De kosten daarvoor werden geraamd op 450.000 euro. Voor de periode 2020-2040 acht men herstel van de fundering, het stabiliseren van de toren en regulier onderhoud noodzakelijk. Daarvoor werden in 2015 de kosten geraamd op 1 miljoen euro. Deze kosten kunnen niet geheel uit eigen inkomsten en subsidies worden gedragen. In de zomer van 2016 was er al een groot deel van de beoogde werkzaamheden achter de rug. Voegen waren hersteld, scheuren weggewerkt, ramen gerepareerd en goten vernieuwd. De kerk was weer een plaatje; zij kon zo weer op een ansichtkaart! In het voorjaar van 2017 werd het resterende werk gedaan.

Het groot onderhoud kon mede worden uitgevoerd dank zij een zeer succesvolle feestweek van 24 juni tot 2 juli, waarbij veel geld werd opgehaald. In totaal kwam er door giften en acties in Oud Ade en Rijpwetering 135.000 euro binnen en meer dan verwacht. Een mooi bedrag waar men met zijn allen trots op mocht zijn. Zo ziet men maar weer dat zo'n feestweek extra geld kan genereren. Iedereen was blij, een fantastische week voor de mensen, maar ook voor de kerk. 'Samen sterk, samen kerk', luidde het in Oud Ade. Het hoge bedrag dat de Sint-Bavokerk op wist te halen in Oud Ade en

Rijpwetering kwam bovenop de 144.000 euro subsidie van het rijk. Van de in totaal 279.000 euro bleef na de werkzaamheden weinig meer over. En hetgeen dat overbleef, ging naar het klein onderhoud van de kerk. Nieuwe acties achtte men voorlopig niet meer nodig. Met deze kerk kan men weer dertig jaar vooruit.

Een korte rondgang door de kerk

Tot slot een korte rondgang door de eerbiedwaardige honderdvijftigjarige kerk. Vensters, vloeren en meubels zullen hierbij wat aandacht krijgen. Alle vensters, behalve de vijf achter het hoogaltaar, zijn van grisaille, gebrand en geschilderd glas, geleverd door C. H. Lommers uit Roermond. De vijf vensters achter het hoogaltaar zijn geleverd door Jean-Baptiste Capronnier uit Brussel. Elk venster kostte destijds 770 gulden, dus de vijf ramen (met onkosten, behalve de vijf grilles aan de buitenkant) bij elkaar bijna 4.000 gulden. De vijf ramen stellen voor: 1. Het offer van Abraham (raam geschonken door kerkmeester P. van der Geest); 2. Het eten van het Paaslam; 3. De verheffing van de koperen slang (schenking van kerkmeester N. Hoogeveen); 4. De processie met de ark (schenking van kerkmeester J. Vink); 5. De verheffing op de berg Thabor.

De bevloering van het priesterkoor, bestaande uit een Engelse parketvloer, werd geleverd door A. de Wildt uit Rotterdam. Deze vloer is een schenking van M. Vink Jzn. Het marmeren hoogaltaar, geleverd door J. A. Oor uit Roermond, kostte destijds 5.300 gulden. Het altaar rust op zware zuilen onder de kerk. Het Maria-altaar is een geschenk van C. van der Horst en kostte destijds 1.590 gulden. De communiebank – 900 gulden – werd geschonken door kerkmeester J. Vink en S. Heemskerk en C. Vertegaal. De kruisweg, in de jaren 1915-1917 geschilderd door J. Troquet en J. van der Bilt uit Antwerpen, is een schenking van C. Zwetsloot. Maria-altaar, communiebank, biechtstoel, preekstoel en de banken werden geleverd door Lenaerts en Houtermans in Roermond, alles tezamen voor 7.450 gulden. Het Maarschalkerweerdorgel op de koorzolder heeft 4.200 gulden gekost. De expositietroon met zes kandelaars op het hoogaltaar komt van edelsmid G. Brom uit Utrecht en kostte destijds 1.100 gulden. Het is een geschenk van de wed. J. van der Horst.

In het boek *De 19de-eeuwse kerkelijke bouwkunst in Nederland* van H. P. R. Rosenberg (Den Haag, 1972) wordt over de Oudadesse kerk het volgende gemeld: „Neo-romaanse éénbeukige kerk met smaller, half-rond gesloten koor en met boogfriezen versierde toren. Twee traveeën springen iets uit en hebben uitwendig met klimmende boogfriezen versierde

puntgevels. Het gepleisterde interieur heeft een ziende houten bekapping in de stijl van de Engelse Hammerbeamroof'. Aan de buitenkant is links van de hoofdingang een gedenksteen aangebracht ter herinnering aan vier mensen uit Oud Ade die in de periode 1940-1949 zijn omgekomen in de Tweede Wereldoorlog en bij strijd in het voormalige Nederlands-Indië. A. J. Looijenga schreef in 1991 in zijn proefschrift over de Utrechtse school in de neogotiek over de Oudadese kerk: 'De goed geproportioneerde binnenruimte en de vrij volledig bewaarde oorspronkelijke inrichting maken deze kerk tot één der aantrekkelijkste in haar omgeving. De zorg, die de zeker niet rijke parochie aan haar kerk besteedt kan aan anderen ten voorbeeld worden gesteld'.

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed omschrijft de Oudadese kerk als een vooral op de Romaanse bouwstijl geïnspireerde dorpskerk en met hardstenen plint opgetrokken in baksteen op een vijf traveeën tellende eenbeukige plattegrond met een smaller, zevenzijdig gesloten koor en een ingebouwde fronttoren met twee arkeltorens terzijden onder een samenstel van met leien gedekte zadel-, schild- en spitsdaken. De gevels zijn rondom voorzien van rondboogvensters met natuurstenen onderverdeling en onderdorpels, alsmede van spaarvelden, boogfriezen en muizentandlijsten, deels met natuurste-

nen blok-accenten. De voorgevel bevat de ingangspartij – met hardstenen stoep, dubbele deuren, romaniserende omlijsting en rondboogvormig bovenlicht – in het midden, waarboven een tweelicht met romaniserende zuilen en een roosvenster; de toren bevat verder rondom telkens twee galmgaten en een wijzerplaat, met vergulde wijzers en cijfers, en wordt bekroond door een achzijdige spits met sierlijk gesmeed bovenkruis. De beide zijgevels bevatten elk twee lichtrisalerende dwarspartijen, voorzien van twee vensters met driepas-omlijsting en een roosvenster, in de tussenliggende traveeën telkens een gecombineerd tweelicht met roosvenster. Het mechanische torenuurwerk is gemaakt door de firma B. Eijsbouts en dateert uit 1929.

De lager uitgebouwde koorpartij bevat vijf verdiepte rondboogvensters in de smalle schuine zijden en aan beide rechte zijden een blindvenster. Ter weerszijden bevinden zich de elk onder een flauwhellend zinken schilddak aangebouwde bijsacristie en sacristie en voorts een lage, plat afgedekte aanbouw aan de zuidoostzijde. Inwendig wordt de witgepleisterde kerkruimte in het schip overdekt door een zogenaamde Hammerbeamroofconstructie, waarbij sierlijk gesmede trekstangen zijn aangebracht met gipsen engelenbeeldjes bij de uiteinden. De kolonetten in het schip en het koor worden

bekroond door vergulde kapitelen. Ter weerszijden van de ingangspartij bevinden zich de door kruisribgewelven overdekte nevenruimten, waarvan de westelijke in oorsprong bestemd was tot doopkapel, voorzien van een marmeren doopvont. De kerkruimte bevat voorts het eiken kerkmeubilair van Lenaerts en Houtermans – inclusief de gebeeldhouwde preekstoel, de van gepolychromeerde reliëfs voorziene biechtstoel en het in 1921 door atelier Brom gedecoreerde Maria-altaar, alsmede twee koperen lichtkronen, de naar ontwerp van C. H. Lommen geplaatste grisaille-ramen, alle uit de bouwtijd, het in 1901 door Th. Koob vervaardigde Jozefbeeld en andere voor de kerk bestemde interieur-onderdelen.

Op de van een gesneden balustrade voorzien zangertribune het door de firma Maarschalkerweerd vervaardigde orgel, in een naar ontwerp van de firma Mengelberg gemaakte gepolychromeerde kast uit 1869. Ter weerszijden en achter het orgel in totaal vier gebrandschilderde ramen uit 1903, voorstellende Koning David, Maria, Petrus en twee musicerende engelen en een roosvenster voorstellende het Lam Gods. Het door ribgewelven overdekte priesterkoor is verder voorzien van een in ruitpatronen gelegde veelkleurige tegelvloer met leliemotief. In het midden het marmeren hoofdaltaar met expositietroon. De bijbehorende sacristieruimten zijn elk vanuit het koor toegankelijk door een houten deur met sierlijk gesmede koperen gehengen, voorzien van een romaniserende natuurstenen omlijsting. De ruimten bevatten elk in de achter- en zijgevel twee rondboogvensters, voorzien van sierlijk gesmeed traliewerk met floraal motief. In de oostelijke sacristie onder meer een eiken credenskast uit de bouwtijd. In het schip eveneens een deur met sierlijk gesmede koperen gehengen, ter verbinding met de pastorie. De Oudadese kerk met bijbehorende onderdelen is van architectuur- en cultuurhistorisch belang als vroeg voorbeeld uit de periode van de katholieke emancipatie, met gemengde toepassing van neoromaanse en neogotische elementen.

Tenslotte nog het volgende. Door de ontkerkelijking zullen een paar duizend kerken moeten sluiten. De hausse op de vastgoedmarkt geeft steeds meer bestuurders het laatste zetje om hun kerk in de verkoop te zetten. Volgens kenners van religieus vastgoed staat de bom bij veel kerkbestuurders op barsten. ‚Die mensen zijn vaak al boven de zeventig en bovendien neemt het achterstallig onderhoud toe, door het gebrek aan inkomsten’, zegt S. Pijnenborg. Zij is directeur religieus erfgoed bij BOEi, een onderneming zonder winstoogmerk die al veel historische gebouwen voor de slopershamer heeft

behoed. Het jaren geleden voorspelde tempo van twee kerksluitingen per week wordt echter nog niet gehaald. ‚Maar dat kan over vijf tot tien jaar vijf maal zo veel zijn’, zegt Pijnenborg. ‚Dan zitten we met een nog groter probleem dan nu: geen mensen meer in de kerkbesturen en nog meer kerken met onderhoudsachterstand’.

H. Wesselink promoveerde onlangs bij de Vrije Universiteit op de toekomst van kerkgebouwen. ‚Parochies komen in de rode cijfers, teren in op reserves en zijn te veel kwijt aan het gebouw. Dan is verkoop een zakelijke overweging’, aldus Wesselink. ‚Het kerkbestuur is niet de hoeder van religieus erfgoed. De kerk is geen doel, maar een middel voor de eredienst. Het behoud van monumenten is wel een opgave voor de gemeenschap’. De laatste decennia kregen naar schatting al 1.300 kerken een nieuwe bestemming of ze werden gesloopt. Wesselink schat dat nog 4.000 kerken een religieuze functie hebben. Hoeveel kerken in de toekomst hun oude functie zullen behouden, blijft giswerk. De Utrechtse aartsbisschop W. Eijk voorspelde enige jaren geleden dat zijn bisdom slechts twintig (!) van de 300 kerken zou overhouden. Oorzaak is de duikeling van het kerkbezoek. (*Leidsch Dagblad*, 1 augustus 2018.)

Loflied op Sint Bavo.

Gegroet, Sint Bavo, onz' Patroon,
Gegroet uit aller monden ;
Dat lofgezag en jubeltoon
Uw deugd en roem verkonden !

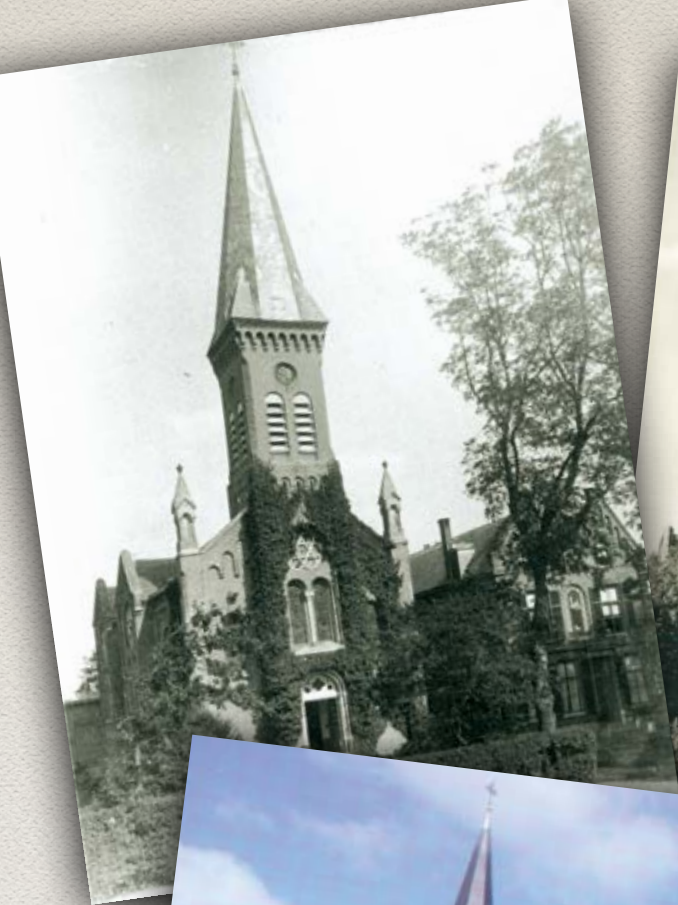
De glorie van een hoog geslacht,
Het aardsch genot der zinnen,
Dat alles hebt gij niets geacht
Om Christus u te winnen.

De driften stelden u haar wet
Om in haar dienst te leven ;
In harde boete en veel gebed
Bleeft gij haar fier weerstrevén.

In onderaardsch' en enge kluis
Kwam u de satan kwellen,
Verslagen werd door 't heilig Kruis
De sterke macht der helle.

Gekroond nu met de zegekroon,
Omstraald van Godes glorie,
Leid, Bavo, machtige patroon,
Ons eenmaal ter victorie.

W. J. J. v. S., Pr.

Groeten uit Oud Ade

Colofon

Dit boekje verschijnt ter gelegenheid van het honderdvijftigjarig bestaan
van de kerk van Sint-Bavo te Oud Ade, 25 december 2018

Tekst en samenstelling: Hans van der Wereld

Grafische verzorging en druk: Drukkerij Bakker, Roelofarendsveen